

**JĘZYKOZNAWSTWO TYPOLOGICZNE
I PORÓWNAWCZE UAM 2017/2018**

prof. dr hab.
Nicole Nau

ZAJĘCIA 07-11-2017

- ❖ Typologia morfologiczna – jak wyglądają języki różnego typu?
- ❖ Kategorie gramatyczne
- ❖ Wykładniki kategorii gramatycznych

TYPOLOGIA (KLASYFIKACJA) JĘZYKÓW W 19 W. SCHLEGEL, HUMBOLDT

- a) języki „bez gramatyki“ -> **izolujące** (chiński)
- b) języki **aglutynacyjne** (turecki)
- c) języki **fleksyjne**
 - (c') syntetyczne (łacina, grecka)
 - (c'') analityczne (francuski)
- d) języki **inkorporacyjne**, inkorporujące (dodał Humboldt)

KLASYFIKACJA WEDŁUG MAJEWICZA (1989:203)

I. Typ izolujący

II. Typ inflektywny

- a. podtyp aglutynacyjny
- b. podtyp fleksyjny
- c. podtyp alternujący (alternacyjny)

III. Typ polisyntetyczny

CHARAKTERYSTYKA TYPÓW (MAJEWICZ)

typ **izolujący**

- dominujący rodzaj wykładników kategoryalnych: wyrazy posłkowe
- wyrazy są nieodmienne
- pozycja wyrazów ma znaczenie
- języki: chiński, tajski, wietnamski, khmerski

typ **fleksyjny**

- dominujący rodzaj wykładników kategoryalnych: afiksy
- kumulacja więcej niż jednego znaczenia gramatycznego w jednym afiksie
- większa spoistość osnowy z afiksami
- osnowa (po odcięciu końcówek) nie może istnieć samodzielnie

typ **aglutynacyjny**

- dominujący rodzaj wykładników kategoryalnych: afiksy
- po odcięciu afiksów pozostaje podstawowa forma

typ **alternacyjny**

- dominujący (?) rodzaj wykładników kategoryalnych: alternacja samogłosek pierwiastkowych
- funkcja leksykalna związana z strukturą spółgłoskową
- języki semickie: arabski, hebrajski, syryjski

typ **polisyntetyczny**

- tworzenie wypowiedzi polega na tym, że wielość znaczeń jest gramatyzowana, a wykładniki kategoryalne są łączone w skomplikowane „wyrazy-zdania”

TYPOLOGIA MORFOLOGICZNA: SKALE (PAYNE 2006 PO SAPIR, GREENBERG)

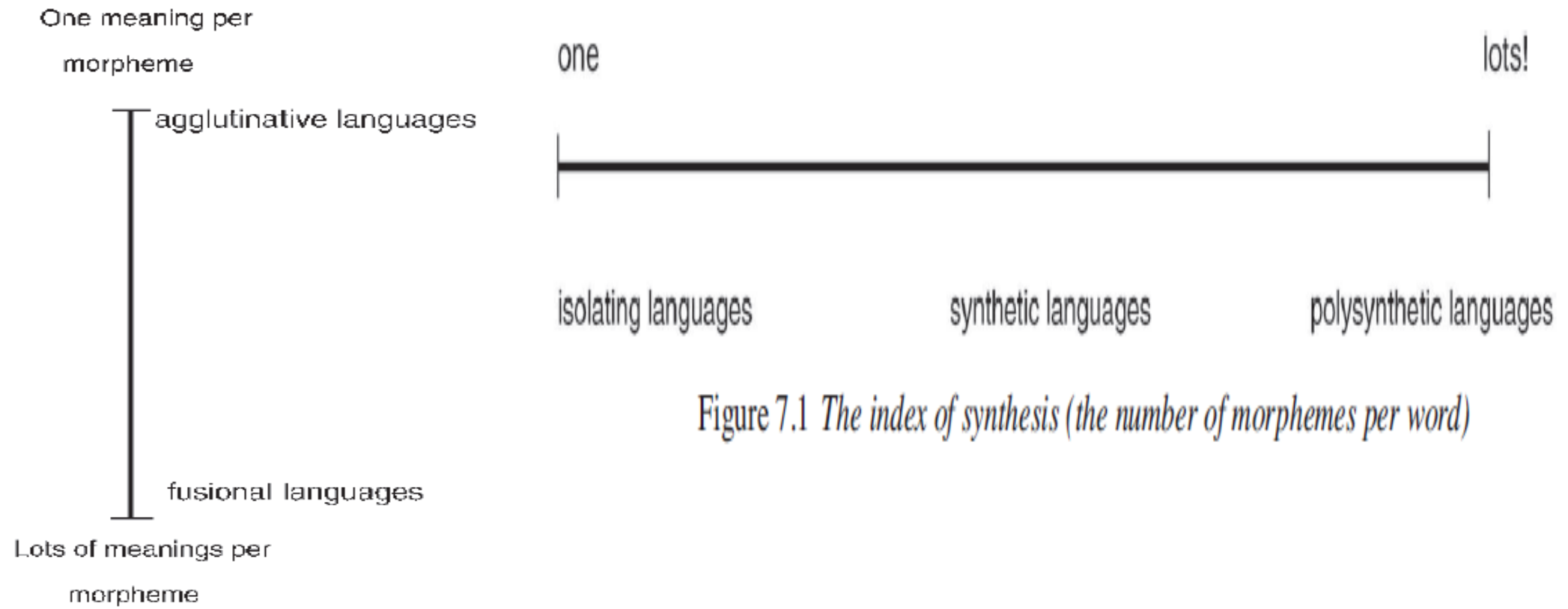

Figure 7.1 *The index of synthesis (the number of morphemes per word)*

Figure 7.2 *The index of fusion*

SKALA SYNTETYCZNOŚCI (HASPELMATH & SIMS 2010 UNDERSTANDING MORPHOLOGY)

Language	Ratio of morphemes per word
West Greenlandic	3.72
Sanskrit	2.59
Swahili	2.55
Old English	2.12
Lezgian	1.93
German	1.92
Modern English	1.68
Vietnamese	1.06

Table 1.1 The degree of synthesis of some languages

PRZYKŁADY (HANDOUT)

Język polizyntetyczny: język inuktitut w Kanadzie

Język izolujący: język tonga w Polynezie

Język aglutynacyjny: język swahili

KATEGORIE GRAMATYCZNE: LITERATURA

Grzegorzczkowska, Renata. 2001. Kategorie gramatyczne. W: *Współczesny język polski*. Pod redakcją Jerzego Bartmińskiego. Lublin, str. 453-467.

(Majewicz, Alfred F. 1989. *Języki świata i ich klasyfikowanie*. Warszawa: PWN.)

DEFINICJA

"Kategorie gramatyczne to [...] pewne pojęcia, a ściślej **przeciwstawienia pojęciowe**, które **w danym języku** wyrażane są w sposób **regularny** (tzn. za pomocą określonych form gramatycznych) oraz **konieczny** (tzn. mówiący zobowiązani są do przekazania określony wartości danej kategorii)." (Grzegorzczkova, s. 455)

KONIECZNOŚĆ WYSTĄPIENIA

„Każda kategoria gramatyczna w danym języku posiada swój formalny wykładnik kategoriaalny, lub zbiór takich wykładników. Niewystępowanie formalnego wykładnika jakiejś kategorii gramatycznej w danym języku definitywnie przesądza o nieistnieniu owej kategorii w tym języku”
(Majewicz, s. 198)

RODZAJE KATEGORII JĘZYKOWYCH (ZOB. GRZEGORCZYKOWA)

- Kategorie gramatyczne
 - Kategorie morfologiczne
 - Kategorie fleksyjne
 - Kategorie klasyfikujące
 - [inne]
- Kategorie słowotwórcze
- Kategorie pojęciowe

KATEGORIE MORFOLOGICZNE W JĘZYKU POLSKIM

liczba (**number**: singular, plural)

rodzaj (**gender**: masculine, feminine, neuter)

przypadek (**case**: nominative, genitive, dative, accusative, instrumental, locative)

czas (**tense**: present, past, future)

tryb (**mood**: (indicative), imperative, conditional/irrealis/subjunctive...)

osoba (**person**: first, second, third)

strona (**voice**: active, passive)

aspekt (**aspect**: perfective, imperfective)

WYKŁADNIKI
FORMALNE
KATEGORII
MAJEWICZ 1989

pozycja wyrazu w stosunku do innych wyrazów,

wyrazy posiłkowe,

intonacja,

reduplikacja,

afiksacja

- prefiksacja
- infiksacja
- sufiksacja
- konfiksacja

złożenia

iloczas

zmiany tonu

akcent

modyfikacja osnowy

PAYNE 2006:
THE "BIG 10"
MORPHOLOGICAL
PROCESSES

prefixation

suffixation

infixation

circumfixation

stem modification

autosegmental variation

reduplication

non-concatenative morphology

compounding

(przykłady: <http://pl.languagesindanger.eu/book-of-knowledge/language-structures/#ch3s22>)

DANE Z ĆWICZENIA 2.8 MODERN HEBREW

1. naḥal 'inherit'

2. qaraʔ 'read'

3. ṭaraf 'hire'

4. raqad 'dance'

5. jaʔal 'borrow'

6. hinḥil 'bequeath'

7. hiqriʔ 'make read'

8. hiṭrif 'feed'

9. — —

10. hiʔil 'lend'

CZYTANIE W DOMU (POLECANE)

Teksty na stronie.

Grzegorzczkowska, Renata. 2001. Kategorie gramatyczne. W: *Współczesny język polski*. Pod redakcją Jerzego Bartmińskiego. Lublin, str. 453-467.

Payne, Thomas E. 2006. *Exploring language structure: A student's guide*. New York: Cambridge University Press. Str. 40-54.